

**Manon  
Garcia**

**Consent**

**Een  
filosofie  
van  
goede  
seks**

Vertaling Reintje Ghos en  
Jan Pieter van der Sterre

**Boom**

Voor Norah en Éliane,  
in de hoop dat jullie wereld vrijer is dan de onze  
Voor Tamer

# Inhoud

|                                          |     |
|------------------------------------------|-----|
| Inleiding: Consent als probleem          | 9   |
| 1 Hoe specifiek is seksueel consent?     | 25  |
| 2 De rechtvaardigende kracht van consent | 45  |
| 3 Seks, contract en vrijheid             | 69  |
| 4 Seks is politiek                       | 95  |
| 5 Gender en consent                      | 127 |
| 6 Is seks zonder consent verkrachting?   | 157 |
| 7 Seks als gesprek                       | 193 |
| Conclusie                                | 221 |
| Dankwoord                                | 223 |
| Noten                                    | 225 |

Waarom gaat u bij hun mond te rade, als zij niet degenen zijn die moeten spreken? Ga te rade bij hun ogen, gelaatskleur, ademhaling, hun schuwe houding, hun weke verweer: dat is de taal die de natuur hun gegeven heeft om uw vragen te beantwoorden. De mond zegt altijd neen, en kan niet anders; maar de toon is niet altijd dezelfde, en de toon kan niet liegen. Heeft de vrouw niet dezelfde behoeften als de man, terwijl ze het recht mist ze te laten blijken?

Jean-Jacques Rousseau<sup>1</sup>

Het belangrijkste onderscheid tussen geslachtsgemeenschap (normaal) en verkrachting (abnormaal) is dat het normale zo vaak gebeurt dat je niemand kunt vinden die er iets verkeers in ziet.

Catharine MacKinnon<sup>2</sup>

## Consent als probleem

De kwestie van seksueel geweld tegen vrouwen is door toedoen van de Weinstein-affaire en de MeToobeweging volop in de aandacht gekomen. Alhoewel feministische bewegingen onvermoeibaar hebben gestreden tegen dergelijk geweld, het aan de kaak stelden en aantoonde dat er sprake was van een zogenoemde 'verkrachtingscultuur', hield de samenleving als geheel de blik afgewend, althans tot de Weinstein-affaire zich aandiende met de daaropvolgende stortvloed aan berichten op sociale media en elders.

In die context dook een term op die doorgaans werd gebezigd door juristen, filosofen en feministes, en die functioneerde als sleutelbegrip voor het denken over gelijkheid tussen vrouw en man: consent. Natuurlijk was consent in het kader van andere discussies geregeld al ter sprake gekomen, met name in de jaren negentig, toen het ging over de vraag of vrouwen de vrijheid zouden moeten hebben om zich te prostitueren of een sluier te dragen,<sup>1</sup> maar pas sinds de MeToobeweging begon de term consent dagelijks en op een vanzelfsprekende manier in het mediadiscours te verwijzen naar instemming op seksueel en amoureuus vlak.<sup>2</sup>

Inmiddels lijkt consent het perfecte criterium te zijn voor een scheidslijn tussen goed en kwaad, en tussen 'goede' seks en verkrachting.<sup>3</sup> Dat geldt op juridisch vlak voor een groot aantal westerse landen, met name de Verenigde Staten en Canada, waar consent van het slachtoffer het juridisch criterium is dat bepaalt of er sprake is van verkrachting. In Frankrijk en elders geldt het voor het dagelijks taalgebruik: seksueel contact wordt als 'goed' of op zijn minst acceptabel bestempeld als de partners er consent voor geven. Meer nog:

het gebruik van de term consent blijkt de beste manier om te denken over seksuele en liefdesbetrekkingen in een verhoogt egalitaire context.

### Misleidende intuïties

De centrale plaats van het begrip consent in het hedendaagse discours berust op een aantal intuïties waardoor het ervaren wordt als iets buitengewoon eenvoudigs. Dat geldt in de eerste plaats voor de definitie ervan: algemeen wordt aangenomen dat er sprake is van consent als twee (of meer) personen ermee akkoord gaan om seksueel contact te hebben. Zeker, het juridisch vaststellen van consent, dat wil zeggen het tijdens een proces bewijzen of de betrokken twee personen al dan niet hebben ingestemd met seksueel contact, kan een probleem vormen als er geen getuigen zijn, maar, zoals de jongeman zegt die wordt geïnterviewd aan het begin van de film *Sexe sans consentement* van Delphine Dhilly: ‘Zodra twee mensen het eens zijn, ben je waar je wezen moet, dat is de beste definitie van consent.’<sup>4</sup> Meer in het algemeen komen deze intuïties hierop neer: ‘consent geven’ is akkoord gaan. Seksueel contact met consent is legitiem, en legitiem seksueel contact berust op consent. Seks zonder consent komt zelden voor en is verkrachting.

In werkelijkheid is geen van deze intuïties zo vanzelfsprekend eenvoudig en waar als ze lijken. Om te beginnen ligt de definitie van consent niet voor de hand. Wat betekent namelijk ‘akkoord gaan’ met seksueel contact? Het stereotiepe beeld dat we daarbij in ons hoofd hebben, is dat van twee personen die van elkaar houden, naar elkaar verlangen en seksueel contact hebben op basis van hun wederzijdse liefde en fysieke verlangen. Een ander beeld, dat steeds meer opgang doet, is dat van ‘Tinderseks’, dat wil zeggen bijna onmiddellijke seksuele interactie tussen vreemden, waarbij het seksueel contact veel weg heeft van een wederzijdse terbeschikkingstelling van het lichaam aan de ander, puur voor het plezier.

In dat kader lijkt de omgang sterk op een contractuele overeenkomst – en in sommige gevallen spreken liefhebbers van Tinderseks zelfs vóór de ontmoeting af welk soort seksuele dienst wederzijds zal worden bewezen.

Maar het scala aan situaties waarin mensen ‘akkoord kunnen gaan’ met seksueel contact is veel breder dan wat die beelden overbrengen: mensen kunnen akkoord gaan omdat ze weten dat hun partner lang zal aandringen, en omdat ze de volgende dag vroeg op moeten, zeggen ze liever ja om ervan af te zijn en dan te gaan slapen. Ze kunnen ook akkoord gaan omdat het hun werk is, omdat ze geld nodig hebben en er voor seksueel contact wordt betaald; omdat ze bang zijn dat de ander boos wordt; omdat ze hopen een baan te krijgen of te houden door dat seksueel contact te accepteren. Ze kunnen ook akkoord gaan omdat ze zich alleen voelen, omdat ze behoefte hebben aan fysiek contact, omdat ... oké, waarom ook niet? Iemand kan akkoord gaan omdat de ander eenzaam lijkt, erg veel zin lijkt te hebben, terwijl de een niet de moed kan opbrengen om nee te zeggen, of omdat een nee onbeleefd zou kunnen lijken.

‘Akkoord gaan met seksueel contact’ is een vage formulering: gaat persoon a, die met persoon b meeloopt naar diens hotelkamer, ermee akkoord om seksueel contact met b te hebben, zoals we soms hoorden tijdens de Weinstein-affaire? Betekent of suggereert akkoord gaan met seksuele handelingen zonder penetratie dat je ook contact mét penetratie van de ander accepteert? Als we ermee akkoord gaan om seksueel contact met iemand te hebben, maar die persoon tegen ons heeft gelogen over zijn identiteit om ons te verleiden, gaan we dan wel echt akkoord met dat seksuele contact? Het antwoord op die vraag zal wellicht afhangen van de vraag waarover wordt gelogen (voornaam, leeftijd, burgerlijke staat, enzovoort).

Een nog neteliger vraag: wat te doen met situaties waarin de houding van een van de partners volledig omslaat zodra het seksueel contact begint? Geregeld verschijnen er strijd-lustige getuigenissen en artikelen in de pers over vrouwen

die ermee instemmen om naar bed te gaan met een zacht-aardige, aanhankelijke man die zodra het seksueel contact begint een radicale verandering ondergaat en ineens veel dominanter of zelfs gewelddadig wordt. Als je seksueel contact accepteert met iemand, accepteer je dan automatisch elk soort seksuele omgang met die persoon? Dit lijstje situaties, bewust uitgekozen omdat ze onschuldig en alledaags zijn én tegelijk moreel gezien problematisch, wekt twijfel aan de schijnbare eenvoud van consent als we dat simpelweg beschrijven als 'akkoord gaan met seksueel contact'.

Deze definitie spreekt vooral niet vanzelf als we consent beschouwen als morele of juridische rechtvaardiging voor seksuele of liefdesrelaties. Wat seksualiteit betreft is de heersende mening in hedendaagse liberale samenlevingen dat relaties tussen volwassen personen tot het privé domein behoren en legitiem, dat wil zeggen moreel toegestaan zijn vanaf het moment waarop ermee wordt ingestemd. Deze intuïtie ligt ten grondslag aan veranderingen die de afgelopen twintig jaar in tal van landen zijn doorgevoerd in juridische definities van verkrachting, en aan de recente bepaling van een minimumleeftijd voor seksueel consent in de Franse wet.<sup>5</sup> Maar als we nog eens kijken naar de (incomplete) lijst met mogelijke redenen om seksueel contact te accepteren, blijkt dat de instemming waar het om gaat min of meer vrij is, min of meer gedwongen, en dat ze niet altijd een voldoende vrije keuze weerspiegelt om te worden beschouwd als consent in de betekenis die dat woord heeft voor filosofen en juristen. Seksueel contact accepteren als je het zonder risico kunt weigeren, is bijvoorbeeld heel iets anders dan wanneer onze veiligheid of onze baan van dat contact afhangt. In het recht – we komen erop terug – zijn er grenzen aan de kracht van consent: consent van de partijen is niet altijd voldoende om datgene waarover afspraken zijn overeengekomen, legitiem te maken (zoals het ook bij wet verboden is om iemand te vermoorden, zelfs al zou het slachtoffer dat vrijwillig toelaten) en de voorwaarden voor de geldigheid van de overeenkomst tussen de partijen zijn vastgelegd in het Burgerlijk Wetboek.

Het arbeidsrecht stelt dat bepaalde arbeidsomstandigheden onwettig en illegaal zijn, zelfs als de werknemer ze accepteert, en daarom is een arbeidscontract waarin zulke voorwaarden zijn opgenomen – bijvoorbeeld een contract dat een lager salaris biedt dan het minimumloon – niet geldig, dat wil zeggen dat de mensen die het hebben ondertekend niet verplicht zijn het te respecteren. Blijkbaar kan geldig seksueel consent, dat wil zeggen consent dat seksueel contact legitiem maakt, dus niet zomaar een willekeurige afspraak om een willekeurige reden zijn.

### Recht en moraal

Hier stuiten we op een potentiële tegenstrijdigheid tussen de juridische en de morele benadering. We kunnen ons namelijk situaties voorstellen waarin het consent van de partners wettelijk gezien niet rechtsgeldig is en moreel gezien wel, en omgekeerd. In Frankrijk is bijvoorbeeld het kopen van seksuele verrichtingen verboden,<sup>6</sup> dus het is verboden in te stemmen met seksueel contact in ruil voor geld. Van een prostitué of een prostituee kan niet worden gezegd dat hij of zij consent geeft, aangezien dat seksuele contact bij wet verboden is. Op dezelfde manier kon tot voor kort van mensen die aan BDSM<sup>7</sup> doen niet worden gezegd dat ze met dergelijk seksueel contact instemden voor zover dat onder wetten viel die mishandeling en het toedienen van slagen en verwondingen verbieden. Maar sekswerkers die zelf voor dergelijk werk kiezen en geen slachtoffer van pooiers of mensenhandel zijn, stemmen in met dat type seksueel contact, althans binnen bepaalde grenzen. Het juridische verbod daarop kan dus lijken op een vorm van staatspuritanisme en -paternalisme.<sup>8</sup> Omgekeerd werd het tot voor kort – in de Verenigde Staten tot de jaren 1970, maar in Frankrijk tot 1990 en in Duitsland tot 1997 – onmogelijk geacht dat iemand door de eigen echtgenoot of echtgenote werd verkracht: elke vorm van seksueel contact tussen getrouwde partners werd beschouwd als

legitiem en consensueel, ook als dat gepaard ging met bedreiging, dwang en geweld. In een dergelijke context kon geen sprake zijn van moreel verantwoord seksueel contact met wederzijdse instemming, maar wel van legaliteit. De morele en de wettelijke definitie kunnen dus sterk verschillen en laten zo ruimte voor illegale seksuele contacten met consent en legale relaties zonder consent.

### **Het parkingscenario en andere mythen**

Als er twijfel bestaat aan de intuïtie dat elk seksueel contact legitiem is als er maar consent voor gegeven is geldt hetzelfde voor de daarvan afgeleide intuïtie dat elk legitiem seksueel contact met consent plaatsvindt. In werkelijkheid zijn er namelijk enorm veel seksuele contacten die worden beschouwd als legitiem, maar niet consensueel zijn. Ten onrechte wordt gedacht dat seksueel contact over het algemeen met wederzijdse instemming van de partners plaatsvindt en dat verkrachting uitzonderlijk en ongewoon is. Dat is inderdaad een van de centrale mythen in onze opvattingen over seksueel geweld, zoals analyses van de verkrachtingscultuur hebben uitgewezen.<sup>9</sup> Verkrachting wordt over het algemeen gezien als een misdaad die wordt gepleegd door een vreemde, 's nachts op een parkeerplaats en onder bedreiging van een mes of een vuurwapen. In dat scenario komt de verkrachter over als een marginale, vaak gestoorde figuur, vergelijkbaar met de seriemoordenaar in Amerikaanse series. Het is nooit een gewoon mens. Natuurlijk, zulke situaties doen zich óók voor,<sup>10</sup> maar zijn geenszins de regel. In de meerderheid van de gevallen kent het slachtoffer de aanvaller en voltrekt het misdrijf zich op een bekende plaats. Zo blijkt uit *VIRAGE* ('VIolences et RAports de GENre'), een onderzoek naar geweld en man-vrouwrelaties, uitgevoerd door het Institut national des études démographiques, dat in 91% van de gevallen van verkrachting of poging tot verkrachting, de agressie wordt gepleegd door een bekende van

het slachtoffer; in 47% van de gevallen is dat de echtgenoot of ex-echtgenoot.<sup>11</sup>

Verkrachting is vooral een veel banaler misdrijf dan het parkingscenario suggereert: dat scenario is gebaseerd op het idee dat de verkrachter ziek is, ongecontroleerd gedrag vertoont en eigenlijk alleen maar levenslang van de samenleving uitgesloten hoeft te worden. Uit studies die zich richten op het profiel van verkrachters blijkt daarentegen dat het om volkomen normale mannen gaat, die uit alle lagen van de bevolking komen en meestal bovengemiddeld seksueel actief zijn. Deze mannen zijn absoluut geen uitzonderlijke monsters. Integendeel, ze zijn zeer talrijk (in 2017 heeft de Franse binnenlandse veiligheidsdienst bijna 22.000 mannen aansprakelijk gesteld voor seksuele misdrijven of overtredingen,<sup>12</sup> waarvan naar schatting 40% voor verkrachting, terwijl maar 10% van het seksueel geweld bij de rechtbank wordt gemeld)<sup>13</sup> en dat zijn doorsneemannen. Dat kan bijvoorbeeld het verschijnsel helpen verklaren dat de Amerikaanse filosoof Kate Manne *himpathy* noemt, een combinatie van *him* en *empathy*, waarmee ze doelt op de empathie en sympathie waarop aanranders en verkrachters kunnen rekenen, vooral in de media. Ze neemt specifiek het voorbeeld van Brock Turner, student en lid van de zwemploeg van Stanford University. Hoewel hij op heterdaad werd betrappt terwijl hij zijn bewusteloze medestudent Chanel Miller verkrachtte, profiteerde Turner<sup>14</sup> van ruime steun van het publiek, van bepaalde kranten en zelfs van de rechter, die verklaarde dat hij hem maar zes maanden gevangenis zou opleggen (waarvan Turner er maar drie zou uitzitten), omdat die veroordeling 'ernstige gevolgen' zou hebben voor het leven van de zwemer.<sup>15</sup> Dat komt vooral doordat verkrachters worden gezien als gestoorde randfiguren en doordat de neiging bestaat verkrachters die niet in dit gefantaseerde profiel passen vrij te pleiten; en zo wordt de verkrachtingscultuur, een cultuur waarin seksueel geweld voortdurend wordt geminimaliseerd en verdoezeld, in stand gehouden en sociaal aanvaardbaar gemaakt.